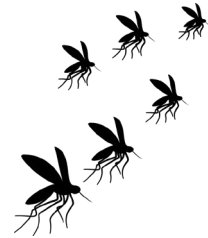

Mofi Tengī

Tongan

Pepa fakamatala ki he mo'ui lelei

Ko e Tengī ('a ia 'oku 'iloa ko e mofi tengī) ko ha mahaki 'oku fakatupu 'e he vailasi 'i hano u'u koe 'e ha namu 'oku' ne fetuku holo 'a e vailasi tengī. Ko e vailasi ko 'enī' 'oku 'i he ngaahi fonua muli' he ko e namu 'oku' ne fetuku holo 'a e tengī 'oku 'ikai ke nau 'i Nu'u Sila' ni. 'Oku 'ikai ke 'i ai ha huhu malu'i ke malu'i 'a e kakai' mei he tengī 'i he lolotonga' ni. Ko e founga lelei taha ke malu'i koe, ko ho'o faka'ehi'ehi mei hano u'u koe 'e ha namu lolotonga ha'o 'i ha feitu'u muli 'oku mafola ai 'a e tengī.

'Oku anga fēfē 'ene mafola

'Oku lava ke ma'u koe 'e he tengī 'i hano u'u koe 'e ha namu 'oku' ne ma'u 'a e vailasi tengī. 'Oku 'ikai lava ke ke pihia 'i ha taha kuo puke 'i he tengī hangē ko e ngaahi mahaki pipihī 'o kau ai ha momoko pe fulū.

Ngaahi faka'ilonga 'o e mofi tengī

'Oku toki kamata ke hā mai 'a e ngaahi faka'ilonga 'o e mofi tengī hili ha 'aho 'e fā ki he fitu mei taimi na'e u'u ai koe 'e ha namu 'oku' ne ma'u 'a e vailasi.

Ngaahi faka'ilonga angamaheni:

- mofi lahi 'oku fakafokifā 'ene hoko
- Langa 'ulu lahi 'aupito (tautefito ki mui he mata)
- felāngaaki 'a e uoua' mo e hokotanga hui
- ongo'i ongoongosia 'aupito
- ongo'i tokakovi/moe lua
- fepulopulasi 'a e nima' mo e va'e; velia lahi 'aupito pea mafohifohi mo e kilī.

'Oku fa'a tolonga 'a e ngaahi faka'ilonga/faingtā'ia ko 'enī' 'i ha 'aho 'e ua ki he fitu.

Kapau 'oku kamata ke hā mai 'a e ngaahi faka'ilonga ko 'enī' hili ha'o folau, 'alu he vave taha' ki ho'o toketā fakafāmilī' pe tā ta'etotongi ki he Healthline 'i ha fa'ahinga taimi pē 'i he 0800 611 116. Kole ke 'omai ha fakatonu lea he Lea Faka-Tonga' o kapau 'oku fiema'u.

Tūkunga fakatu'utāmaki 'o e tengī

'I he taimi 'e nī'hi 'e lava ke a'u ki ha tūkunga fakatu'utāmaki 'a e tengī ('oku 'iloa ko e dengue haemorrhagic fever pe ko e mofi tengī 'oku fānoa ai 'a e toto).

Ko kinautolu 'oku 'i ha tūkunga fakatu'utāmaki koe'uhi ko e tengī 'e fiema'u ke nau tokoto falemahaki.

'E lava ke to e fakalalahi ange ki ha tūkunga fakatu'utāmaki 'aupito kapau kuo laka hake he tu'o taha' 'a ho'o fokoutua 'i he tengī.

Ko ha ngaahi faka'ilonga 'o e tūkunga fakatu'utāmaki 'o e tengī 'oku kau ai 'a e:

- langa kete lahi 'aupito
- toutou lua ma'u pē
- toto 'a e ihu pe kaungao
- lua toto
- hōhō 'a e mānava'
- 'ikai lava ke ma'u ha mālōlō lelei.

Faito'o

'Oku 'ikai ke 'i ai ha faito'o pau ki he tengī he lolotonga' ni, kaekehe, 'e lava pē ke ke fakahoko 'a e ngaahi me'a' ni ko ha fakanonga:

- inu ke lahi 'a e vai' pe ngaahi inu kehe pē ke 'oua 'e pakupaku 'a e monga'
- ma'u ha mālōlō lelei
- ma'u e fo'i 'akau 'oku 'iloa ko e paracetamol fakatatau mo e lahi 'oku fale'i 'e he toketaa' ke tokoni ki he langa'
- kapau 'oku' ke lolotonga ma'u ha ngaahi faito'o/fo'i'akau kehe, fetu'utaki ki ho'o toketā fakafāmilī' ki mu'a pea ke to e ma'u ha ngaahi faito'o kehe.

Kapau 'oku' ke fokoutua 'i he tengī, 'oua te ke ngāue'aki 'a e ngaahi fo'i'akau/faito'o ko 'enī' 'o kau ai 'a e aspirin, ibuprofen pe faito'o 'oku 'iloa ko e non-steroidal anti-inflammatory drugs (NSAIDS).

Founga faka'ehi'ehi mei he tengi

Ko e founga lelei taha ki he faka'ehi'ehi mei he u'u koe 'e he namu' lolotonga 'a ho'o 'i he ngaahi fonua muli.

'I he lolotonga' ni 'oku 'ikai ke 'i ai ha faito'o pe huhu malu'i ki he tengi' ma'a kinautolu 'oku nau fefolau'aki.

Ki hano malu'i koe mei he u'u 'e he namu' 'i tu'a:

- ngāue'aki 'a e ngaahi me'a malu'i ki he 'inisēkite'. Ko e me'a malu'i lelei taha ke malu'i koe mei he namu 'oku' ne tufaki 'a e vailasi tengi' mo e ngaahi mahaki kehe, 'oku 'iloa ko e DEET. Ko e malohi 'oku fiera'u' fakatatau ki he fale'i 'a e kau mataotao' ko e 20% - 50% ki he kakai lalahi' pea 20% - 30% ki he fānau'. Vakai ma'u pē ki he ngaahi fakahinohino 'o e ngaahi me'a malu'i' ki mu'a pea ke toki ngāue'aki, tautautefito ki hono faka'aonga'i ki he longa'i fānau' pea fetu'utaki ki he toketā fakafāmilii' pe 'ōfisa talavai' ki ha fale'i pe tokoni.
- toki ngāue'aki 'a e ngaahi malu'i ki he namu' hili hono ngāue'aki 'o e ngaahi malu'i 'o e kili mei he la'aa'.
- Tui ha ngaahi vala nima lōloa mo e talausese loloa lanu maama fakataha mo ha tatā. 'E lava pē ke tanaki 'a e ngaahi me'a malu'i ki he namu' ki ho vala 'oku tui'.
- Ngāue'aki e ngaahi matapā tainamu ki he namu' 'i he ngaahi tēniti'.
- Fakamama'o mei he ngaahi 'ēlia 'oku nofo'anga namu' hangē ko e ngaahi feitu'u ano'.
- 'oku angamaheni ke lahi 'a e 'oho 'a e namu' pongipongia mo e taimi efiafi', 'oku matu'aki mahu'inga ke ke to e tokanga ange he ngaahi taimi ko 'eni'.

Ki hano malu'i koe mei he u'u 'e he namu' lolotonga 'oku ke 'i loto fale, ngāue'aki:

- ha uaea namu he ngaahi matapaa' mo e matapā sio'ata'.
- ha ngaahi hina fana malu'i ki he 'inisēkite'.
- me'a tāmata 'inisēkite' 'uhila pe faka'ahu namu.
- tānaki 'a e ngaahi me'a malu'i ki he namu' ki ho vala 'oku tui' pe 'oku 'iloa ko e permethrin insecticide ('oku lava ke ma'u 'a e permethrin 'i he ngaahi fale koloa 'oku 'iloa ko e Travel Medicine Clinics).
- ha tainamu 'i he mohenga 'oku' ke mohe ai 'i he po'uli'. 'E to e lava foki ke ke fana pe tānaki 'a e permethrin ki he tainamu'.
- Fakalele 'a e 'ea koni' kapau 'oku 'i 'api. 'Oku tokoni lahi 'aupito 'a e 'ea koni' ki hono se'e e namu' mei ho loki'.

Ki ha ngaahi fakaikiiki

Ki ha ngaahi fale'i kehe fekau'aki mo e ngaahi mahaki 'oku fakatupu 'e he namu' lolotonga 'a e fefolau'aki, vakai ki he uepisaiti: safetravel.govt.nz.

Ki ha ngaahi fakaikiiki fekau'aki mo e mofi tengi' pea mo ha ngaahi founga ke ke malu ai lolotonga 'a ho'o fefolau'aki, vakai ki he uepisaiti: info.health.nz/dengue-fever.

Ki ha fale'i fekau'aki mo ho'o mo'ui lelei, te ke lava 'o tā ta'etotongi ki he tokoni mei he Healthline 'i he 0800 611 116, pe fetu'utaki hangatonu ki ho'o toketā fakafāmilii' pe ko ho'o ki'ini'iki'.